

УДК 261.8

Юлія Гуцалюк

Екуменічна діяльність Римо-католицької та Греко-католицької церков

Аналізуються особливості діяльності Римо-католицької церкви, зокрема екуменічний діалог, питання співпраці з іншими християнами на релігійному та національному рівнях. Розглядається спрямованість та види екуменічної діяльності Української греко-католицької церкви, що передбачає випрацювання екуменічних програм та рекомендацій.

Ключові слова: енцикліка, еклезіологія, Декрет про екуменізм, екуменічний діалог, богословський діалог

Yuliya Hutsalyuk

Ecumenical activity of the Roman Catholic and Ukrainian Greek-Catholic churches

The peculiarities of the Roman Catholic Church activities, including ecumenical dialogue and issues of cooperation with other Christians on religious and national levels are analyzed. The orientation and types of ecumenical activities of the Ukrainian Greek Catholic Church, which involves the development of ecumenical programs and recommendations are considered.

Keywords: encyclical, ecclesiology, Decree on Ecumenism, ecumenical dialogue, theological dialogue

Сьогодні понад 80 відсотків населення світу ідентифікує себе з однією з релігій. Політологи, соціологи, історики, аналізуючи соціокультурні та геополітичні процеси, розвиток і взаємодію цивілізацій, обов'язково беруть до уваги релігійний чинник.

Актуальністю даної теми є явище церковної конфліктогенності, міжконфесійний діалог, християнська єдність та порозуміння – усі ці поняття дедалі частіше опиняються у центрі уваги українських та зарубіжних засобів масової інформації, зокрема у контексті діяльності Римо-католицької та Української греко-католицької церков. Це спонукає до об'єктивної необхідності вивчення феномену екуменізму та осмислення його в широкому філософському та релігійно-культурному аспектах.

Також актуальність цієї теми зумовлена швидким розвитком релігійної мережі, який супроводжується становленням міжконфесійних і міжцерковних відносин. Генезис екуменічного руху і взаємовідносин між християнськими та іншими церквами у світі є цілком можливою схемою

розвитку міжконфесійних контактів: від поступової мінімізації гострих міжцерковних конфліктів і конкурентного співіснування до формування толерантних взаємин, співпраці та діалогу.

Досліджувана проблема має значний науковий інтерес, незважаючи на те, що релігія значною мірою все ще являє собою традиційний ареал культури, саме в релігії сьогодні народжуються ті ферменти нового, які слугують імпульсами до переосмислення і передвідкриття сутнісних для релігійного життя та релігійної свідомості відносин.

Окремі статті, праці та розділи монографій вітчизняних та зарубіжних дослідників (зокрема К. Райзера «Экуменизм в поисках нового взгляда» [8], А. Кураєва «Вызов экуменизма» [6], М. Етеровича «Екуменичний діалог – ідеал і реальність» [4], Б. Рамма «Католический вариант экуменизма» [9], Й. Яроцького «Екуменизм: стан, проблеми сучасного розвитку. Релігійна свобода: свобода релігії і національна ідентичність – світовий досвід та українські проблеми» [13], О. Сарапіна «Релігійна діяльність: сутність і форми вияву» [11]) були присвячені осмисленню екуменізму в контексті аналізу особливостей конфесійного сприйняття християнської єдності, богословських діалогів, розвитку екуменічного руху, проблем місіонерства і прозелітизму, особливостей міжконфесійних відносин в Україні і світі загалом.

Метою пропонованої розвідки є дослідження особливостей розвитку екуменічної діяльності, екуменічного діалогу та співпраці Римо-католицької та Української греко-католицької церков з іншими конфесіями.

Екуменізм як ідея християнської єдності, що передбачає певну практичну діяльність, офіційно був визнаний і підтриманий католицькою церквою лише у другій половині ХХ ст. на II Ватиканському соборі (1962–1965).

Починаючи з середини ХІХ століття, питання християнської єдності та міжконфесійних відносин порушувалися в папських енцикліках. Проте офіційна позиція католицької церкви була такою: єдність християн можлива лише в лоні католицизму, а в міжконфесійних конференціях представники цієї церкви можуть брати участь лише за умови, що їхнім організатором є також католики.

Кардинальні зміни у ставленні католицької церкви до екуменізму відбулися за понтифікату Івана ХХІІІ (1958–1963). Позиція цього папи

4. Релігійні аспекти історичного розвитку

викладена в енцикліках «Ad Petri Cathedram» (1959) і «Pacem in terris» (1963) де підкреслена важливість переосмислення справи християнської єдності та подана позитивна оцінка міжхристиянської співпраці в соціальній сфері. Проте найважливішим рішенням цього папи стало скликання II Ватиканського собору «не тільки для духовного добра й радості християнського люду, але й щоб запросити відокремлені спільноти знову шукати єдності, якої прагнуть сьогодні так багато душ в усьому світі» [10, с. 55].

Наступний понтифік Павло VI (1963–1978) з самого початку виступав як прихильник екуменічного руху. На другій сесії II Ватиканського собору він заявив: «треба застановитись над способом привернення давньої єдності Церкви і розпочати діалог з відділеними братами» [9, с. 110]. Папа Павло VI і патріарх Афінагор I (1948–1972) 7 грудня 1965 року зняли взаємні анафеми 1054 року, які вважають формальною причиною роз'єднання католицької і православної церков.

У програмній промові Івана Павла II (1978–2005) теж було проголошено про прихильність до екуменізму. Питання співпраці з іншими християнами, особливе ставлення до православних понтифік порушує в енцикліках і апостольському посланні «Redemptor hominis» («Спокутник людства», 1979), «Dives in misericordia» («Щедрий у милосерді», 1980), «Slavorum Apostoli» («Апостоли слов'ян», 1985), «Orientale lumen» («Світло Сходу», 1995). Окрему енцикліку – «Ut unum sint» («Щоб всі були одно», 1995) – папа повністю присвячує екуменізму. Ця енцикліка є другою за значенням у католицькому вченні про екуменізм після Декрету про екуменізм II Ватиканського собору, вона є своєрідним підсумком екуменічного життя католиків за 30 років (тобто з часів собору).

Папа Бенедикт XVI (з 2005) у перший тиждень свого понтифікату заявив, що має намір продовжувати діалог з іншими культурами і конфесіями, робити все для просування справи екуменізму, заохочувати будь-яку ініціативу, що може бути корисною для укріплення контактів і домовленостей з представниками різних церков і спільнот.

Католицьке розуміння екуменізму впливає, перш за все, з учення про церкву, тобто еклезіології. В документах II Ватиканського собору підкреслено, що католицька церква є єдиною святою соборною й апостольською, яку створив Христос за допомогою Апостола Петра, а отже, єдина істинна релігія – це католицизм, бо тільки в ньому є вся повнота

засобів Спасіння. Інші християнські церкви, хоча і позбавлені всієї повноти, яка існує в Католицькій церкві, однак «не позбавлені в таїнстві спасіння свого значення та уваги» [9, с. 83], у них є елементи істини, що можуть бути фундаментом для спілкування між церквами.

Важливим для розуміння католицького екуменізму є вчення про те, що ті, хто прийняв хрещення, є вже християнами, і це пов'язує їх із католицькою церквою, хоча й не повною мірою. В. Каспер зазначає, що хрещення є таїнством віри, а тому всі хрещені прилучаються до єдиної церкви. За вченням II Ватиканського собору, поза католицькою церквою є не лише окремі християни, але й «елементи Церкви», а також церкви і спільноти, які хоча й не мають один з одним повноти спілкування, проте за правом належать до єдиної церкви і для своїх членів є засобом спасіння [5, с. 76].

У Декреті про екуменізм міститься пояснення щодо розуміння екуменічного руху – це «дії та ініціативи, що постають і організуються відповідно до різних потреб Церкви й обставин часу для сприяння єдності всіх християн» [5, с. 84]. Найбільш чітку орієнтацію цих дій та ініціатив знаходимо в документі «Концепція екуменічної позиції Української греко-католицької церкви» (2000): екуменізм є рух «за досягнення повної єдності всіх християн» і лише християн, тобто тих, «хто вірить у Святу Трійцю, хто хрещений в ім'я Отця, Сина і Святого Духа і хто вірить у божественну і людську природу нашого Господа, Бога і Спасу Ісуса Христа» [9, с. 181]. Послідовників решти релігій, сект і релігійних рухів екуменізм не стосується. Таке уточнення не випадкове, воно є відповіддю на закид, що нібито екуменізм прагне об'єднати християнство з іншими релігіями, зробити якусь нову синкретичну релігію і т.д.

«Екуменічний діалог, – зазначено в католицькому довіднику, – є серцевиною екуменічного співробітництва і супроводжує всі його види» [9, с. 179].

Католики розуміють, що завдяки діалогу відбувається взаємне пізнання християн різних церков і спільнот, пізнання спільного і відмінного у віровченні, культурі та обрядах. Діалог між християнами, за вченням папи Івана Павла II, як спільний пошук істини має будуватися на бажанні до примирення і досягнення істини, ґрунтуватися на любові та правді, бо саме вони є гарантими подальшої єдності християн у вірі. Крім того, папа підкреслює особливу роль діалогу в розв'язанні міжконфесійних негараздів.

4. Релігійні аспекти історичного розвитку

Екуменічний діалог має бути заснований на молитві. Єднання християн в «єкуменічній молитві» – молитві за християнську єдність, своєю чергою, має наблизити вже існуючі відносини до бажаних.

Однак молитва і діалог не вичерпують усіх відносин між християнами. До повного зближення, на думку Івана Павла II, необхідне практичне співробітництво на різних рівнях: пастирському, соціальному, культурному і навіть місіонерському. «Співробітництво християн ясно вказує на вже існуючу між ними ступінь спілкування» і «єдність дії веде до повної єдності віри», – говорить він [9, с.190], при цьому ні співробітництво, ні діалог не повинні призводити до відмови від істин католицького віровчення.

Католицький богослов кардинал Й. Ратцінгер зазначав, що ефективна єкуменічна діяльність має ґрунтуватися як на «низах», так і на «верхах» церкви, тобто на всій ієрархічній горизонталі церковної організації: від мирян до єпископів. Проте єдність є не лише людською справою й єкуменізм не повинен базуватися на здатності компромісів, це може призвести до єдності лише в людських справах. Єкуменічна діяльність має два напрями: 1) пошук єдності та її моделі не лише через диспути, але й молитвою і сповіддю; 2) пошук уже існуючих сфер єдності. У цілому Й. Ратцінгер переконаний, що «звільнені від тиску демонстрування свого успіху і від прихованих і явних термінів – швидше і глибше зблизимось між собою, ніж коли б ми почали перетворювати богослов'я в дипломатію, а віру в заангажування» [8, с. 83].

Повну єдність християн католики розуміють як спільне здійснення таїнства причастя («святування Євхаристії»). Сучасні богослови інтерпретують католицьке розуміння таким чином: християнська єдність має бути відновлена на основі спільного розуміння Слова, таїнств і церковного устрою. Правильне розуміння цього є лише в католицькій церкві [8, с. 85].

Офіційний богословський діалог між католицькою і православною церквою розпочався 1978 року. Крім офіційного діалогу, католики ведуть вісім діалогів із православними на регіональному і національному рівнях: у Швейцарії, Франції, Німеччині, Румунії, Північній Америці тощо.

Міжнародний діалог із східними (орієнталістськими або дохалкідонськими) православними церквами розпочався лише 2003 року. Окремо йдуть діалоги з Вірменською апостольською церквою,

Коптською православною і Ефіопською православною церквами, а також Маланкарською православною сирійською церквою Індії. Крім того, відбуваються консультації – на національному рівні у США і на регіональному рівні на Далекому Сході [9, с. 192].

У Декреті про єкуменізм II Ватиканського собору зазначено, що протестанти мають із католиками численні історичні, соціальні, психологічні, культурні й особливо богословські відмінності. Тут ідеться про деякі положення і питання, які могли б «стати основою та заохотою до... діалогу» [1, с. 282]. Перш за все, було підкреслено визнання протестантами Ісуса Христа Богом і постійного вивчення Біблії. По-друге, предметом майбутнього діалогу було проголошено вчення про таїнства, богослужіння і християнську етику.

Католицька церква, за даними 2008 року, вела 73 діалоги різного рівня і характеру з протестантськими церквами і деномінаціями: з англіканами, лютеранами, реформаторами, пресвітерами, баптистами, адвентистами, методистами, п'ятидесятниками і деякими іншими церквами і спільнотами. Крім того, римо-католицька церква веде діалоги зі старокатоликами [1, с. 285].

Досить принциповим моментом є те, що католицька церква не є членом ВРЦ. Але її богослови, починаючи від III Генеральної асамблеї ВРЦ (1961), яка відбулася в Нью-Делі, беруть участь у заходах цієї інституції у статусі спостерігачів.

Сьогодні католицька церква є членом 70 із 120 існуючих національних рад церков: 14 в Африці, 3 в Азії, 10 в Океанії, 12 в регіоні Карибського басейну, 25 в Європі, 1 в Північній Америці, 5 в Південній Америці. Вона також входить до трьох регіональних рад церков: Карибського басейну, Середнього Сходу і Тихоокеанського регіону. Католики входять до семи регіональних рад, пов'язаних з ВРЦ. На регіональному, національному, і парафіяльному рівнях єкуменічна позиція втілюється в життя. В багатьох країнах католики ініціюють і беруть участь у тижнях молитов за християнську єдність, практикують спільне використання культових споруд, задіяні в міжхристиянських видавничих проєктах [1, с. 286].

Треба зазначити, що УГКЦ має власний єкуменічний документ «Концепція єкуменічної позиції Української греко-католицької Церкви», ухвалений у липні 2000 року Синодом єпископів. У концепції подано богословський та суспільний виміри єкуменізму – не лише досягнення

4. Релігійні аспекти історичного розвитку

єдності Церкви Христової, єхаристійної єдності між всіма церквами, а й консолідація суспільства, подолання наслідків тоталітарно-атеїстичного режиму, а відтак відродження християнської духовності і моралі та утвердження етичного виміру в суспільному бутті. Концепція застерігає від підміни релігійної мети екуменізму суспільними і політичними розрахунками, які можуть втягнути церкву у сферу політичних інтриг, ворожнечі та суперництва [3, с. 7].

Важливим в цьому документі є й те, що в ньому неоднозначно підкреслено відкритість до взаємовідносин із світовими центрами християнства. УГКЦ завдання екуменічної діяльності вбачає у примиренні та взаємному прощенні, спільній євангелізації та збереженні релігійно-культурної ідентичності з церквами «київської традиції».

Концепція демонструє прагнення греко-католиків знайти спільну мову з усіма християнами цілого світу: «Прагнучи активізувати свою участь у міжнародному екуменічному русі, УГКЦ намагається розширити й поглибити свої контакти та налагодити постійну співпрацю з міжцерковними структурами міжнародного рівня, зокрема Апостольською Столицею, Радою Єпископських Конференцій Європи, Конференцією Європейських Церков або Всесвітньою Радою Церков» [3, с. 9]. Особливим бажанням є відновлення єдності з Константинопольським патріархатом без розриву єдності з Римом.

Сподіваються на порозуміння греко-католики і з РПЦ – через діалог, який би сприяв «переосмисленню історичного ставлення широких кіл РПЦ до існування Східних католицьких церков узагалі і Української греко-католицької церкви зокрема» [2, с. 98]. УГКЦ підкреслює своє невтручання у внутрішні справи православних церков України, але зауважує, що вітатиме будь-які спроби до примирення. Крім цього, «УГКЦ у своїй церковній політиці намагається підтримувати ділові контакти та провадити діалог з усіма юрисдикціями» [2, с. 111]. Така позиція являє інтерес з того погляду, що представники Ватикану заявляють про офіційні контакти тільки з канонічною УПЦ, контакти ж із неканонічними церквами, за словами М. Етеровича, котрий був апостольським нунцієм, є «вимога часу, продиктована необхідністю вирішувати численні проблеми в діалозі між зацікавленими сторонами» [7, с. 170].

Окрім Концепції, Синодом єпископів було ухвалено програму практичних заходів. Особливий акцент поставлений на діяльності синодаль-

ної та патріаршої екуменічних комісій, які мають розробляти спеціальні екуменічні програми і рекомендації. Також ідеться про діяльність епархіальних екуменічних рад, які повинні заохочувати діалог між мирянами різних конфесій. Програма передбачає проведення екуменічних заходів і серед чернецтва. Розглянуто також можливість заснування екуменічного православно-католицького монастиря. Велику відповідальність за виховання екуменічного руху, пропагування ідей церковної єдності покладено на духовні, богословські та катехітичні навчальні заклади і мирянські організації. Особливе місце в системі екуменічної співпраці відведено церковним ЗМІ. Журналістів закликають формувати культуру християнського порозуміння і єднання, не допускати появи таких публікацій, які можуть зашкодити міжцерковного діалогу, спровокувати конфесійну ворожнечу [12].

Отже, підсумовуючи вище сказане, можна зробити такі висновки, що екуменічні тенденції в католицизмі посідають сьогодні досить значне місце. Ухваливши на II Ватиканському соборі курс на екуменізм, католицька церква чітко дотримується його, активно пропагує екуменізм серед духовенства і мирян. Значна увага приділяється й атеїзму, але в контексті сучасних глобалізаційних процесів та урбанізованого суспільства. УГКЦ виходить із засади, що досягти тривалого порозуміння можна лише з урахуванням та узгодженням інтересів кожної Церкви-учасниці процесу примирення, знаходження для кожної Церкви такого вирішення спірних питань, яке буде для неї почесним.

1. Декрет про екуменізм // Знаки часу: До проблеми порозуміння між церквами / упор. З. Антонюк, М. Маринович. — К. : Сфера, 1999. — С. 280–291.
2. Дідула П. До питання аналітичного жанру в сучасній релігійній пресі УГКЦ. Стосунки між Церквою і державою: протистояння, «стіна розмежування» чи співпраця? / П. Дідула. — Львів : Львівська Богословська Академія. Інститут релігії та суспільства, 1998. — 456 с.
3. Доброєр О. Екуменізм у контексті діалогу католиків і православних / О. Доброєр. — К., 2001. — С. 5–16.
4. Етерович М. Екуменічний діалог – ідеал і реальність / М. Етерович // Людина і світ. — 2002. — № 11–12. — С. 2–9.
5. Каспер В. Підручник з духовного екуменізму / В. Каспер. — Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2007. — 380 с.
6. Кураєв А. Вызов экуменизма / А. Кураев. — М., 2003. — 346 с.

4. Релігійні аспекти історичного розвитку

7. Притула А. Проблема прозелітизму і заклик до спільного свідчення / А. При-тула. — Львів : Свічадо, 2004. — С. 169–183.
8. Райзер К. Екуменізм в поісках нового взгляда. Экуменическое движение / К. Райзер. — М. : ББИ, 2002. — С. 81–89.
9. Рамм Б. Католический вариант экуменизма / Б. Рамм // Общественная жизнь и религия. — Л., 1972. — С. 178–196.
10. Рікер П. Толерантність, нетолерантність, неприйнятне / П. Рікер. — К. : Дух і літера, 1995. — С. 313–332.
11. Сарапін О. Релігійна діяльність: сутність і форми вияву / О. Сарапін. — К. : Світ знань, 2000. — С. 256–262.
12. Тица М. Екуменізм в Європі : [Електронний ресурс] / М. Тица. — Режим доступу: <http://www.rri.ro/arh-art.shtml?lang=12&sec=114&art=5199>.
13. Яроцький Й. Екуменізм: стан, проблеми сучасного розвитку. Релігійна свобода: свобода релігії і національна ідентичність – світовий досвід та українські проблеми / Й. Яроцький. — К. : Свічадо, 2002. — 424 с.